

Å leve i konflikt

Taler

Jonas Gahr Støre

Dato

28 juli 2011

Sted

Stiklestad Nasjonale Kultursenter

1 Kjære alle sammen,

Det er nesten så jeg ikke helt vet hvor vi kan begynne.

5 Jeg står her hos dere, årets Olsok-profil - og skal snakke om "Å leve i konflikt". Jeg vet ikke om dagens tema snarere burde vært "Å leve i forsoning". For det er der nasjonen vår er nå - i sitt kraftfulle svar etter terroren som rammet Utøya og Regjeringskvartalet sist fredag. Hvordan forsones med noe slikt?

10 Jeg tenker tilbake til den fredagen, det regnet over Sørlandet, og jeg satt og jobbet med dette foredraget. Egentlig hadde jeg satt punktum. Jeg var fortsatt fylt av opplevelsene fra dagen før - soldagen torsdag - som jeg hadde tilbrakt med ungdommen på Utøya - i alvor og lek, politikk og fotball - ungdommens glede, men også ungdommens alvor.

15 Ja, det er noe veldig gripende i ungdommens rene alvor, når de tar engasjement og håp over i handling og politikk - i tro på demokrati, menneskeverd, solidaritet og likeverd; alt som står i motstrid til drapsmannens erklærte filosofi. - Du virket så glad da du kom tilbake fra Utøya, sa familien til meg torsdag kveld. En rettesnor for meg, når vi nå slutter opp om de etterlatte - når vi fortsetter å hegne om de sårete og overlevende - det er å ta vare på både gleden og Alvoret.

25 Statsministeren har sagt at vi skal møte dette med mer demokrati og mer åpenhet. Vi har sagt at Norge etter dette skal være gjenkjennelig. Derfor er jeg spesielt glad for at Olsokdagene (og Olavsfestdagene) går som planlagt.

Mitt bidrag i dag vil være å holde foredraget langs de hovedlinjer ved der jeg satte punktum, midt på dagen sist fredag. Drapsmannen ville at Norge skulle

stoppe. Vi vil at Norge skal gå videre.

35 Dermed: Takk for i går! og for en fantastisk forestilling - Spelet om Olav den Hellige.

Jeg merker at det har skjedd mye siden jeg var her sist, på privatbesøk i 2005 - jeg opplever at miraklenes tid er ikke er omme! - nå kan jeg bli venn med Olav den
40 Hellige, martyren har en egen profil på Facebook!

Der har han for øvrig 19 andre venner og kunne kanskje fortjene noen flere. På den annen side snakker vi om betydelige venner som Keiser Augustus, Djengis Khan og William Shakespeare - et solid og kraftig nettverk - og Snorre
45 Sturlasson selvsagt, Islands historieforteller som har gjort Olsokdagene, Spelet her og mye annen norgeshistorie mulig.

Det er et ærefult verv å være Olsokprofil. Takk til alle dere som har benket dere her inne i ettermiddag i fredfylte Verdal for å høre meg snakke om å leve i
50 konflikt. Akkurat her hadde jeg opprinnelig tenkt til å si: "et fjernt tema i dette fredfulle hjørne av fredfylte Norge". Nå har ordet "fredfylt" fått helt andre assosiasjoner - når terror i massiv skala også har nådd Norge.

Men overskriften "å leve i konflikt" var der jeg landet, da arrangørene inviterte
55 meg til å snakke om hva jeg vil, som det heter.

Det er ikke så lett som det høres ut - å snakke om hva man vil. Og når valget er så åpent, hvorfor lande på en refleksjon om å leve med eller i konflikt?

60 Egentlig var det Forsvarssjefen som satte meg på én tanke. Han holdt et interessant foredrag om det norske forsvaret for noen måneder siden. Her brukte han en formulering som jeg ikke har hørt før - og som jeg ikke har klart å slippe taket i. Forsvarssjefen sa - i en omtale av Norges forsvarsstruktur spesielt - at Norge i dag lever i en tilstand av "dyp fred".

65

General Harald Sunde beskrev omstillingen av forsvaret fra et invasjonforsvar som var bygget opp for å motvirke et overfall av landet - til det vi har i dag, et såkalt innsatsforsvar. Og så sier han at dette forsvaret "skal operere nå mens

70 landets befolkning opplever en tilstand av dyp fred og nødvergebegrepet ligger i det fjerne".

La meg si at jeg fullt ut støtter denne omleggingen av Forsvaret. Vi kan ikke etter den kalde krigens slutt holde oss med et mobiliseringsforsvar bygget på frykten
75 for det ene store, militære angrepet mot Norge. Vi skal ha evne til nødverge, men det må favne bredere, være tilpasset samtidens utfordringer og ha flere og andre virkemidler enn i tidligere tider.

Og ingen type militært forsvar kunne beskyttet oss mot det som skjedde sist
80 fredag. Snarere ble vi minnet om at trusselen kom innenfra, fra én midt i blant oss. Politiet skal etterforske ferdig. Vi skal være varsomme med å spekulere.

Men jeg tenker at forsvaret mot en manns ferd mot terror som virkemiddel; det utfordrer helt andre forsvarsmekanismer: hvordan kan vi klare å se slike
85 mennesker i tide? Gjennom ytringer, meninger og atferd? Jeg ser at flere har meninger beslektet med drapsmannens og terroristens, men de dreper ikke av den grunn.

Hvordan kan vi bli klar over den eller de som kan komme til å gjøre det?

90 Uansett: Om vi var i "dyp fred", så ble vi vekket ut av den tilstanden sist fredag. Vekket av? Og til? Dette blir de neste spørsmålene vi må besvare sammen.

95 Mitt foredrag handler også om vår holdning til konflikt i bred forstand. Og uroen jeg opplever over begrepet dyp fred i vid forstand.

Det finnes ikke noen klar definisjon av dette begrepet - "dyp fred". Kanskje kan
100 det virke forlokkende - fred er bra - og da er "dyp fred" kanskje ekstra bra. Men det kan også gi en ubehagelig assosiasjon - noe i grenselandet til "dyp søvn". Eller at vi opplever fred - inntil i forrige uke - som en så grunnleggende normaltilstand at vi ikke ser farer, verken gamle eller nye.

105 Forsvar mot et væpnet angrep mot Norge, det er og var Forsvarssjefens viktigste anliggende og fokus. Forsvaret og våre politiske myndigheter skal motvirke det. Og faren for et væpnet angrep mot Norge, i tradisjonell forstand, er redusert

kraftig. Det er en av våre bærebjelker.

110

Men for meg handler assosiasjonene rundt uttrykket "dyp fred" også om vår evne som samfunn til å tåle og forstå konflikter, våre egne og andres - fra interessekonflikter og meningskonflikter - hjemme i det lokale og nasjonale - til det internasjonale.

115

For så lenge det finnes mennesker, så finnes det mangfold, makt og interesser. Og så lenge det finnes mangfold, makt og interesser, så finnes konflikter og interessemotsetninger. Det er ikke unaturlig, det er naturlig. Spørsmålet blir hvordan vi lever i dem og hvordan vi løser dem? Det er mitt anliggende.

120

Mitt budskap er at vårt samfunn må ruste seg bedre til å leve i moderne konflikter; forstå, påvirke og forholde oss til de globale - og håndtere og mestre de nasjonale og lokale.

125

Her bindes vi sammen - nasjon og individ - for alle opplever konflikten, interessemotsetningene - ja, fra parforhold til storfamilien, fra arbeidsplassen til politikken, fra den regionale og nasjonale politikken til den internasjonale, der makt og meninger brynes.

130

Jeg vil her reflektere rundt tre innganger:

135

For det første; av respekt for hvor vi er - noen tanker om spranget fra hvordan de levde i konflikt nettopp her for 1000 år siden - til vår egen kulturkrets i dag.

For det andre; om konflikt og bruk av makt, inklusive den militære.

140

Og for det tredje; en refleksjon over politiske kjerneverdier i et samfunn som gjør at vi kan mestre og utvikle oss videre med de konfliktene vi lever i og med - i dagens og morgendagens Norge, som er flerkulturelt og mer mangfoldig.

145

Først til det historiske perspektivet - som vi fylles av når vi kommer til Stiklestad.

Jeg pleier å se meg rundt og myse når jeg kommer til slik historisk grunn - myse
150 for å sile vekk vår tids bygninger og installasjoner, for bare å få inn naturens
rammer og se for meg konturene rundt historiske hendelser.

På hytta ved Tvedestrand myser jeg mot skjærgården og ser for meg den
engelske marines slagskip Dictator med følgeskip som den 10. juli for 199 år
155 siden jaktet ned den dansk-norske marines siste stolthet - Najaden - liketil
Lyngør havn, der skipet ble senket i et fryktelig slag mellom hvite sørlandshus.

Og her ved Stiklestad kan vi myse ut og ta inn morgenstemningen som må ha
rådet i de tidlige timer før slaget. Olav har samlet sine folk, han har sovet urolig
160 og drømt heftig, han gjør seg klar, etter det vi forstår forlikt med sin Gud. Men
han må ha følt tvil og kanskje frykt - før han beveget seg det siste stykket mot
Stiklestad med sine folk mot bøndernes hær av kjentfolk.

På noen timer gikk Stiklestad fra å være et sted - til å bli en norgeshistorisk
165 slagmark - og for noen, senere, nær sagt en hellig grunn.

Vi kan myse og se slagmarken for oss. Gårder plyndret, åkrene trampet ned,
buskapen slaktet og tatt med som mat og krigsbytte for de stridende, og alle de
drepte og sårede stridende overalt.

170 For de som hadde makt og mulighet til å skrive historien, så er Stiklestad 1030
blitt et hellig sted, stedsnavnet og begrepet for kristendommens innføring og
utbredelse, og for samlingen, konsolideringen av nasjonen Norge. Samlingen av
kirkemakt og kongemakt, og et martyrium, som gir grunnsteinen til Nidaros
175 som et av de viktigste pilegrimsmål i Europa, gudshus og kultursentra i
Middelalderen - og i dag.

La oss likevel holde fast ved at vi nå er på tuftene av en slagmark, historisk sett,
et minnesmerke over hvordan folk for ett tusen år siden levde i og med konflikt.

180

Olav den helliges saga gir et detaljert bilde av hvor ekstremt brutalt denne tiden
og dette samfunnet var, beskrevet fra de seirendes ståsted, lenge etterpå. Mot
slutten av sagaen konstaterer Snorre, i kapittel 246: "Kong Olav den hellige var
185 35 år da han falt, etter det som Are prest den frode sier. Han hadde vært med i

tjue store slag". De var alle dramatiske og blodige.

190 Ett motiv var hevn: Olav gikk om bord i sitt første hærskip, som det het, da han var tolv år gammel, og i starten av sagaen beretter Snorre: "Da det ble høst, seilte han østover utfor Sveavelde; der tok han til å herje og brenne landet, for han mente han hadde grunn til å lønne svearne, når de hadde vist ham slik arg fiendskap og tatt livet av far hans".

195 Tatt livet av far hans. Hevn. Vold. Fra far til sønn. Det stakk dypt. Slik levde de i konfliktene den gang - eller skal vi si - inntil den gang. For det fascinerende ved denne tiden - da kristendommen kom til Norden - var brytningene; at menneskene gradvis søkte nye veier til å mestre konflikter.

200 Hevnens idé var effektiv kommunikasjon. Det var opplest og legitimt at vold avlet vold - at drap ble hevnet med drap - i vide familiesirkler.

Men sakte siger tanker om forsoning inn.

205 Kirkens menn og kvinner vil si at dette er kristendommens verk - kanskje er det noe i det - men det kan også ha vært bygget på erfaring av hevners i lengden ødeleggende logikk. På Vestlandet i Norge fikk folk sine Gulatingslover. På Thingvellir på 900-tallet etablerte islendingene Alltinget, som en gang i året avgjorde og søkte å sette punktum for konflikter - uten drap og hevn.

210

Roy Jacobsen har skildret denne epoken i sin store roman Frost fra 2003. Her følger vi den unge islendingen Gest, en historisk skikkelse født i 993, og som
215 bare tretten år gammel blir fredløs når han hevner drapet på faren ved å ta livet av en av Islands mektigste høvdinge.

Med villmannen Teitr som følgesvenn flykter Gest fra Island til Norge, han går til fots fra Trondheim til Hålogaland og siden sørover igjen. Jacobsen lar ham
220 dukke opp i biroller i mange norske maktspill fra Trøndelag til Østlandet - inntil han dør i viking på de irske øyene. Det er et ruvende eventyr om maktforhold og maktkamp i Norge, på Island og i England ved dette årtusenskiftet - og om et menneske på evig flukt, fra hevnen - som til sist likevel innhenter ham.

Slikt sett er Stiklestad - i tillegg til å være utgangspunkt for en nasjonal, kulturell og religiøs fortelling - også et brytningspunkt for veien mot å leve i konflikt på en annen måte.

230 Det første skritt på veien ble tatt rundt tusenårsskiftet.

235 Vi bør her minne oss selv om at vårt land på denne tiden ikke ble grepet av en plutselig hjemmefostret tanke - vi ble formet av tanker som kom utenfra - verdistrømninger som ble filtret inn og som utfordret "det norske".

240 Dette er en realitet vi ikke bør glemme, ikke minst i våre egne verdi-, kultur- og religionsdebatter i dag - ja, det har en akutt relevans for debatten om hvordan vi skal ta vare på det vi anser som vårt i møte med det nye.

245 For det vi gjerne kaller "det norske, kristne verdigrunnlag" har røtter i en religion som oppsto langt fra Norge, i Midtøsten, for to tusen år siden. Alt dette var totalt fremmed - ja, direkte truende - for de nordmenn som bodde her for 1000 år siden.

250 En kjerne i vår tids verdigrunnlag i Norge oppsto altså ikke her til lands - men ble tatt med og ble importert av folk som hadde vært utenlands, som Olav og en rekke andre - mange av dem med sverdet både som datidens mikrofon, pisk og gulrot - konger, høvdinger, hirdmenn, prester, skaldere, eventyrere - og av utlendinger som kom hit, som håndverkere, prester, handelsmenn.

255 På starten av 1000-tallet var nye tanker på vei - en ny forestilling om mennesket. En kristenrett - i følge historikerne - som kom til å organisere samfunn og mellommenneskelige relasjoner annerledes.

I Olav den helliges saga, kapittel 58, midt blant de utallige fortellinger om hevnjerrighet, så står det også plutselig:

260 "Kongen hadde for skikk å stå tidlig opp om morgenen, kle seg og vaske hendene; deretter gikk han i kirken og hørteottesang og morgenmesse, og siden gikk han i møter og forlikte folk eller gjorde andre ting som skulle gjøres".

265 Forlikte folk. En historisk konstatering. Og starten på en lang vei. Å forlike.

Vi kan myse mot markene her i Verdal kommune - og ta inn disse inntrykkene, en brytning fra hevnen mot forsoning, komme til enighet, et oppgjør utenom hevnen.

270

Sivilisasjonsfremskritt, ett blant flere som følger menneskenes utover i det nye årtusenet. Så skal vi så absolutt legge til at dette fremskrittet på ingen måte er rettlinjert, for i denne sivilisasjonens mektige fortelling inngår også tunge, mørke kapitler om korstog, inkvisisjonsprosesser, jødeforfølgelser, religionskriger og kolonisering, for å nevne noe - en illustrasjon av at fremskrittets mørke følger venn alltid er tilbakeskrittet. At en sivilisasjon som kan frembringe den ypperste ingeniørkunst, også kan designe gasskamre. At den som blir undertrykket kan ende opp som undertrykkeren.

280 ***

For noen år siden myste jeg på en annen krigsskueplass - Solferino i Nord Italia - der italienske, østerrikske og franske soldater sto mot hverandre i et av de store klassiske slagene 24. juni i 1859.

285

Ved en tilfældighet kom den sveitsiske forretningsmannen Henri Dunant forbi og opplevde forferdelsene, det totale kaoset, de sårede, lidende og de døde. "Tutti Fratelli", sa Dunant, det betyr "vi er alle brødre" - og organiserte hjelpearbeid for de sårede. Dunant og kvinnene fra landsbyen som hjalp ham, de skilte ikke mellom venner og fiender - de opptok seg med ofrene. Og dermed var idéen til Røde Kors - bevegelsen og den første Genève-konvensjonen født. Et stort fremskritt, og Dunant ble på tampen av sitt liv den aller første mottaker av Nobels Fredspris, i 1901.

295 Røde Kors - prinsippene ble et nytt sivilisasjonsfremskritt. Fra hevn og vold, til konfliktløsning, rettigheter, kompromisser, forsoning, tilgivelse, dialog - og nå også regler i krig og prinsipper for å beskytte sivile.

300 Det 20. århundre etterlot seg verdensødeleggende kriger og brutale og totalitære ideologier - men dette århundre handlet også om rettsstat, sterkere internasjonalt og regionalt samarbeid, internasjonal rett, voldgift, konvensjoner, grenser, en kultur for fredelig bileggelse av tvister.

305 Det er av disse verdikildene vi nå må hente kraft og inspirasjon fra til å møte sist ukes grusomhet; la rettstaten virke, motvirke hevntanken - gjenta setningen fra den unge AUF-jenta, som nå går verden rundt i mediene: "Om en mann kan vise så mye hat, tenk hvor mye kjærlighet vi kan vise sammen", sa hun.

310 For moderne utenrikspolitikk er det avgjørende å ta tak i disse linjene av sivilisasjon og streve for å gjøre dem sterkere, ta dem videre.

En urovekkende realitet i historien er at krigens regler alltid er blitt utviklet etter krigen - etter at det forferdeligste har skjedd. Konvensjonen mot bruk av
315 giftgasser kom etter erfaringene fra 1. verdenskrig, og konvensjonene mot landminer og klasevåpen - som Norge har stått i spissen for - kom etter at verden hadde sett de mange eksemplene på uakseptable humanitære konsekvenser av nettopp disse våpentypene.

320 Slik må vi gå videre - blant annet ved å vurdere igjen om verden bør utvikle konvensjonen som forbyr bruk av atomvåpen - ikke i troen på at dette vil få disse våpnene til å forsvinne ut av historien, at det som er oppfunnet vil bli "avoppfunnet" - men i troen på at vi trenger enda sterkere normer for å forhindre bruk av sivilisasjonsødeleggende våpen.

325

Og slik må vi gå videre for å styrke internasjonale regler og normer for humanitær rett - krigens regler - og sterkere vern om de universelle menneskerettigheter - og vi må bruke kraft og ressurser til sterkere tiltak i kampen mot fattigdom.

330

For så lenge mennesker på kloden lever i fornedrelse, er heller ikke vi trygge. Ingen opplevelse av "dyp fred" - fraværet av krig her hos oss - kan skjerme oss fra det.

335 ***

Her ligger en utvidet forståelse av å fremme norske interesser - de stopper ikke ved landets grenser - de må forstås langt videre.

340 I forsvaret av norske interesser skal vi beholde et våkent blikk på hvordan nabolaget "ter seg". Stater velger ikke sin geografi, men må innrette seg i forhold

til den - og Norge har saktens mye og krevende geografi å forholde seg til!

345 Norge vil alltid være nabo til et stort og motsetningsfylt Russland - et land
strevende mellom fortid og nåtid og ennå ikke et stabilt demokrati med rettsstat
og forankrede menneskerettigheter. Å forankre og utvikle det som har vært et
fredelig naboskap gjennom 1000 år, er et mål for Norges nordområdepolitikk,
en strategisk førsteprioritet i vår utenrikspolitikk.

350

Men i norsk interesseforsvar må vi se videre - til hvor vi som stat kan gjøre en
forskjell, ikke bare i nærområdene - men der det er ufred og krenkelser mot
mennesker - som truer en rettsorden og et verdisett vi er så avhengige av for å
leve våre liv i trygghet.

355

Som at Norge som et av verdens rikeste land opprettholder et høy
ambisjonsnivå for bistand. At vi bidrar til store løft for å vaksinere alle verdens
barn. At vi bruker våre erfaringer som energinasjon til å utvikle teknologi som
ikke slipper ut klimagasser. At vi utnytter de fortrinnene vi måtte ha til å bidra
360 til fred og forsoning der parter i strid trenger en tredjepart.

Det er i dag enighet om at vi skal ha et slikt bredt internasjonalt engasjement.
Men den enigheten er jo ikke hugget i stein. En viktig kilde til mitt politiske
engasjement er å forsvare det verdigrunnlaget som ligger til grunn for at Norge
365 tar bredt internasjonalt ansvar og viser evne og vilje til solidaritet.

365

Få land høster mer av en mer fredeligere og godt organisert og sammenvevd
verden enn Norge. Få land har mer rundhåndet kunnet forsyne seg av
sivilisasjonsfremskrittene. Jeg ser og erfarer det på nær sagt alle reiser. Det er
370 nesten alltid slående kontraster - langs de fleste parametere - mellom liv i Norge
og verden utenfor - som Afghanistan eller de humanitære katastrofene som på
Afrikas Horn.

370

Men også til andre konflikter - det er dypt urovekkende kontraster i dag -
375 mellom den orden og stabilitet vi nordmenn kan føle til økonomisk nåtid og
framtid - og den realiteten kriserammede land i Europa opplever - der
halvparten av de unge ikke finner jobb, og hvor de ser velferd og sikkerhet bli
fjernet i intense forsøk på å kutte utgifter og berge staten fra konkurs.

375

380 Også i et slikt bilde aner vi kontrasten til våre assosiasjoner i uttrykket "dyp fred"

- dersom det antyder at vi har nok med vår egen fred - i betydningen vår egen velferd og velstand - og tåler vel at andre opplever uro og usikkerhet.

385 ***

Det bringer meg til min andre refleksjon rundt konflikter: nemlig konflikter og bruken av makt - den militære. Kan den være legitim, kan den berøre oss, og hva skal til for at også vi står i en slik konflikt?

390

Realiteten i dag er at vi ikke opplever en målrettet militær trussel - i tradisjonell forstand - mot staten Norge. Men vi er enige om - og gjør klokt i - å holde oss med et militært forsvar, der Norge ligger, mot et stadig mer "attraktivt nord", der stater større enn vår tidligere har definert sine interessenetninger. High North - Low Tension, sier vi i dag.

395

Ett bidrag vi gir til denne lavspenningen, er å ha Europas mest moderne marine, en sterk evne til å være tilstede og overvåke fra lufta og norsk nærvær i de områdene der vi har suverenitet - og de områdene er store - særlig til havs - ja, dette landet har seks ganger mer hav og sokkel enn land.

400

Samtidig er det vår evne til å mestre naboskap og interessekonflikter gjennom samarbeid og diplomati, som er vårt mest betydningsfulle bidrag til økt sikkerhet i våre nærområder. Samarbeidet med Russland etter Sovjetunionen, relasjonene i Barentsregionen og det arktiske, den nye delelinjen i Barentshavet og Polhavet; alt dette er innhold i en moderne sikkerhetspolitikk og utenrikspolitikk.

405

Denne nye tidsepoken krever av oss at vi forstår kartene i nord - kart over geografi, ismelting og klimaendringer, kart over ressurser - fisk, olje, gass - og over nye, mulige seilingsruter.

410

Men mer enn det, det krever også at vi viser evne til å oppdatere våre mentale kart, hvordan vi ser og forstår en region som går gjennom store endringer etter den kalde krigen. Og hvordan vi forholder oss til vår nabo Russland - som generasjoner har forstått og sett på som motstander eller fiende.

415

Ja, det kan være interessenetninger - og ja, det kan være konflikter. Vi må mestre dem.

Delelinjeavtalen er i så måte noe langt mer enn enighet om en strek på kartet i nord. Det er også et budskap til verden om hvordan arktiske naboer løser strid om et omstridt område. Gjennom forhandlinger, basert på moderne havrett.

425

Så har vi verden utenfor. Jeg ser at noen samfunnsdebattanter er opprørt over at det ikke er mer debatt over at Norge er i krig - ikke bare i én men to - i Afghanistan og Libya. Jeg kan forstå den reaksjonen, for ja - Norge er engasjert i militære operasjoner som har alle krigens kjennetegn, selv om vår stat ikke har erklært krig mot en annen.

430

Men jeg vil likefullt forsvare at vi er engasjert i disse konfliktene. At det er situasjoner der vi ikke kan vike unna denne maktbruken, uansett hvor vanskelig beslutningen er - og den er alltid den vanskeligste - men likefullt; at vi ikke kan verne oss fra verden utenfra ved å ikke delta.

435

Den 1. mai var i år på en søndag. Jeg var invitert til å tale i min egen kirke - Ris kirke i Oslo - der for øvrig en skulptur av Olav den hellige er festet til kirketårnet, kjempende mot en drage. Bibelteksten som ble lest i landets kirker den dagen hadde en særlig relevans: "Å søke det gode og ikke det onde", het det - og mer enn det: "elsk deres fiender, gjør godt (...) uten å vente noe igjen".

440

Dette er et nesten umulig budskap - som noen hadde med seg også til Norge for om lag ett tusen år siden - enda mer uforståelig kan det ha virket da enn nå - men i dag utgjør det en bunnlinje i vår sivilisasjons etikk: Ikke gjengjeld ondt med ondt - fordi vold avler vold.

445

Ja, vi skal møte det onde med det gode. Men vi må også ha evne og klarhet til å møte det onde både med rettsstat - og med fasthet og om nødvendig drive det tilbake.

450

Når ondt finnes, må ondt konfronteres. I Libya erklærte Gadaffi at han ville ta hevn over sitt eget folk. Han brukte sitt militærvesen mot sivile. Inntil verdenssamfunnet sa stopp. For en gangs skyld var handlekraften der da den trengtes. FNs sikkerhetsråd ga grønt lys for bruk av alle tilgjengelige midler for å beskytte sivile.

455

460

Slik FNs sikkerhetsråd - enstemmig - år etter år har gitt mandatet til den militære operasjonen i Afghanistan - for å bidra med sikkerhet og en viss orden, mens et land og et folk sakte og smertefullt tar stegene mot en fremtid uten fattigdom og vold.

465

Ondt må konfronteres. President Barack Obama hadde dette som ett tema i nobelforedraget i Oslo 10. desember 2009. Obama gjorde seg til talsmann for å styrke normer, regler og virkemidler som kan bidra til å forhindre væpnet konflikt. Han erkjente at krig er et nederlag, men at bruk av militær makt også kan være nødvendig og riktig. Han slo fast det han kalte den vanskelige sannheten - om at vi ikke vil kunne utrydde voldelig konflikt i vår levetid - at nasjoner, enten hver for seg eller sammen, vil finne at maktbruk ikke bare er nødvendig, men moralsk riktig.

470

475

Nødvendig, moralsk riktig, men ikke enkelt. I tilfellet Libya og Gadaffis varslete fremferd, opplevde vi å stå overfor alternativer der ingen av dem fremsto som gode - der militær inngripen fra lufta ikke fremsto som den beste, men snarere det minst dårlige alternativet. Men der det ikke å handle hadde vært det moralsk mest krevende.

480

Situasjonen i Libya er uavklart. Ja, sivilbefolkningen i Libya har måttet lide, til tross for intervensjonen. Men vi kan ha forhindrede grusomheter. Og det er verdt å tenke gjennom, for med arrestasjonen av general Mladic minnes vi hva utfallet ble i Srebrenica i 1995: folkemord, massakre og etnisk rensing, med FN-soldater som maktesløse tilskuere.

485

Obama konkluderte slik i sitt nobelforedrag i 2009: "Ikke å gripe inn, vil ramme vår samvittighet og kan ende med mer kostbare intervensjoner senere. Det er derfor alle ansvarlige nasjoner må akseptere den rolle militære med et klart mandat kan spille for å bevare freden".

490

Jeg er enig, og jeg mener at en nasjon som nyter freden i så fulle drag som vår, har en særlig plikt til å bidra - i alt freds- og utviklingsarbeid, men også i tilfeller der militær makt er påkrevet.

495

Jeg vet at dette berører mange her i Nord-Trøndelag, hvor vi finner viktige militære baser og hvor mange tradisjonelt sett har sett sønner og døtre reise ut i

uniform - til Afghanistan, Tsjad, Adenbukta eller nå over Libyas luftrom.

500

Mer enn 120.000 nordmenn har deltatt i internasjonale operasjoner, fra Tysklandsbrigadene til Afghanistan - over 8.000 norske kvinner og menn har tjenestegjort i Afghanistan i løpet av disse 10 årene som snart har gått, om lag 500 er der nå, og våre tanker bør ofte gå til dem som utfører dette vanskelige oppdraget, på vegne av verdenssamfunnet - inklusive Norge.

505

Være rede til å bidra. Men også til å se etter utgangen. Der er vi i Afghanistan i dag. Løpet er lagt for at afghanerne selv overtar sikkerhetsansvaret innen utgangen av 2014. Gradvis overføres ansvaret til afghansk politi og afghansk hær - i takt med at deres kapasitet bygges opp, og - må vi håpe - i takt med at det afghanske styresettet viser seg i stand til å styre Afghanistan.

510

Men her er det grunn til uro. I dag er jeg mer urolig for at politikken svikter, enn for at sikkerheten svikter. Faren for terror fra afghansk jord, slik vi så i 2001, er gradvis nedkjempet. Det var også utgangspunktet for at Sikkerhetsrådet definerte situasjonen i Afghanistan som en trussel mot regional og internasjonal fred og sikkerhet - utgangspunktet for at vi er der med militære mannskaper.

515

Mens denne trusselen er svekket, ser vi tydeligere en sammensatt vev av alle andre interne afghanske konflikter - konflikter med røtter langt tilbake i tid - konflikter som vil vare ved også langt inn i fremtiden. Men dette er afghanske konflikter. Vi kan ikke kjempe dem - det er ikke vår rolle, ikke vårt mandat, og vi har ikke forutsetninger for å bli en del av disse konfliktene. Derfor må vi være ærlige til å si at det vil kunne være strid og konflikt også etter at vi avslutter vårt oppdrag. Og innen utgangen av 2014 skal afghanerne selv ha tatt over ansvaret for egen sikkerhet.

525

Til sist i denne omtalen av makt: jeg snakket om mentale kart, de tilvante tankene. Også her fikk vi en påminnelse sist fredag. Da terroren rammet, meldte tankene seg; om hvem som sto bak, hva motivene kunne være - at den terror som hadde rammet New York, London og Madrid, nå hadde rammet oss!?

530

Ja, terror rammet. Men den hadde altså et annet utspring, én midt i blant oss, vi ser et ansikt, en person, en "etnisk norsk", vi leser om adresser i Oslo og på

535

Østlandet, en fortelling om en 32-åring med skolegang, familierelasjoner, deltakelse i foreninger og lag, og med uhyggelige tekster etterlatt på nettet.

540

Vi blir minnet om hvor viktig det er å være varsom med å gjette på gjerningsmenn og motiver.

545

La meg så vende hjem igjen, til mitt tredje punkt - en refleksjon over vårt eget samfunns evne til å leve i og mestre konflikt.

550

Forrige ukes angrep - av grufull brutalitet - mot våre verdier, mot våre ungdommer, mot demokratiets, samfunnets institusjoner - det kom overraskende, det var ekstremt i omfang. Ingen kunne spå om dette.

555

Men etter å ha sett responsen på katastrofen, fylles jeg likevel av en stolthet over hvordan det ble svart; den lokale beredskapen, de frivillige som kjørte båtene og trakk ungdommen opp av vannet, de som sto med dyner og tepper, kokte kakao, trøst, omsorg og ly.

560

Beredskapslederen jeg lyttet til i Hole kommune sa det slik: "Vi har forberedt beredskapen. Men katastrofe kan aldri bli rutine".

Og terroren sist fredag er da heller ikke nordisk norm.

565

Til internasjonal sammenlikning - i følge internasjonale medier og analyser, la oss ikke glemme - fremstår Norge og våre nordiske naboer med et lavt konfliktnivå, med både evne og institusjoner til å mestre og å løse viktige konflikter. Men det som har skjedd bør og skal utfordre vårt selvilde, ta oss ut av det som måtte finnes av selvtilfredshet, ut av det som måtte finnes av "dyp søvn". Men ikke ut av det fundamentet det overveldende flertallet i Norge vil stå på.

570

Jeg tror et lavt konfliktnivå kan forstås blant annet som et resultat av at vi har et samfunn med små forskjeller, noe som igjen har skapt tettere bånd mellom mennesker. Den grunnleggende samfunnsressursen dette har ført til, er høy tillit mellom folk - og ut av denne tilliten har vi utviklet samfunnets sosiale kapital.

575

Hva legger jeg i dette uttrykket?

580 Vi lever i de store etterdønningene av finanskrisen, og vi har vurdert og uroet oss over hele rekken av kapitalressurser; finanskapital, realkapital og humankapital, for å nevne noe. Men én avgjørende ressurs snakker vi mindre om - og det er samfunnets sosiale kapital. Vi vil aldri se denne kapitalen omtalt i statistikker og kolonner i budsjettene. Ett enkelt tall kan ikke fange opp denne størrelsen.

585 Men dette handler om noe så grunnleggende som graden av tillit i samfunnet - og samfunnsforskere har mange innganger til å måle den; fra det veldig nære; til om du låser døra når du går ut etter posten, om du stoler på naboen, til om du stoler på at storsamfunnet vil stille opp for deg om du kommer i vanskeligheter.

590 Sosial kapital handler om menneskelige nettverk, og slår fast at bånd, nettverk og tillit har en verdi. Forskere som den amerikanske statsviteren Robert Putnam omtaler den som en ressurs sterkt knyttet til et levende sivilt samfunn; ett mål er graden av deltakelse i frivillighetens bredde av aktiviteter.

595 Og da er dagene her på Stiklestad et talende eksempel: At dere kan løfte store arrangementer som dette og et slikt kultursenter - med så mye frivillig innsats - er i seg selv et uttrykk for den solide sosiale kapitalen her i kommunen.

600 Med andre ord er den sosiale kapitalen et produkt av kvaliteten på kontakten mellom mennesker, nettverkene, tilliten. At vi har et samfunn med relativt små forskjeller - i alle fall etter alle internasjonale sammenlikninger - bidrar til dette.

605 Jeg vil kalle sosial kapital for den fremste blant fellesskapsressursene. Den finnes i små og store fellesskap, fra familien til storsamfunnet - og den gjør felles handlinger lettere fordi vi lettere enes om felles mål og hvilken innsats som skal til.

610 Betydningen av å verne om og styrke samfunnets sosiale kapital er viktig for min egen politiske overbevisning. Jeg tror at sterke fellesskap har verdi for at det enkelte mennesket skal få utvikle seg og sine evner. Jeg tror at Norge med sin samfunnsmodell - bygget på små forskjeller, ambisjoner for rettferdig fordeling og en tett kontakt mellom partene i arbeidslivet - er bedre stillet til å lykkes i den globale økonomien. Et samfunn med god og stor sosial kapital er bedre stillet til

å håndtere og mestre konflikter - både til å belyse dem og finne kompromisser alle kan leve med.

620 Norge har ikke høyest skatter i verden. Men vi har til sammenlikning et høyt skattenivå som bidrar til fellesfinansiering av velferd, helse, utdanning og andre fellesgoder. Alle målinger viser at høy tillit ligger til grunn for at vi kan ha det sånn, at det er et stort flertall for en slik samfunnsorganisering.

625 Jeg mener dette er oppskriften til et kvalitativt godt samfunn. Men i tillegg kommer at dette er effektivt. Igjen: det er moderne, det ruster samfunnet bedre til å lykkes i en åpen verdensøkonomi: Vi har et samfunn der flere tar utdanning, flere er i arbeid, der omstillingsevnen er høy, og der vi kan oppnå brede enigheter om reformer og fornyelse.

630 Robert Putnam tegner i sine analyser en trekant der han viser sammenhengen mellom høy sosial kapital, et enhetlig verdigrunnlag og evne til omstilling - der de tre hjørnene i trekanten forsterker hverandre.

635 Se rundt Norge: gjennomgående klarer stater med liknende organisering seg bedre enn de som valgte omfattende privatisering og store skatteutt. Noen tror det er mulig å ha amerikansk skattenivå og nordisk velferdsnivå. Men nei, det går ikke i hop.

640 For meg ligger kanskje den viktigste testen på et samfunns styrke og kvalitet i måten det treffer balansen mellom å skape og å dele.

645 Alle ser at vi må skape før vi kan dele. Men det virkelig betydningsfulle er å se likningen andre veien - at det å dele godt bedrer også vår evne til å skape - at satsing på familiens velferd, barnehager til alle og gode permisjonsordninger har gjort at flere jobber - og at norske familier får flere barn enn lenger sør i Europa. Og er ikke flere barn per familie et strålende uttrykk for tillit!?

650 Dette var utgangspunktet - sosial kapital er viktig, høy tillit og gode nettverk har en verdi. Et slikt samfunn er selvsagt ikke uten konflikter - men det er et samfunn med bedre evne til å takle dem - fordi vi opplever høy gjenkjennelighet, kontaktflatene er mange og tilliten er høy.

Så til utfordringen: Vil dette vare? Er denne tilstanden utfordret? To spørsmål som har fått en ny og uhyggelig aktualitet.

I et historisk perspektiv minnes vi om at det eneste konstante i historien er forandringene. Ingenting varer. Samfunnsforskerne vil peke på at et homogent samfunn med felles og enhetlig verdigrunnlag, vil ha større utgangspunkt for å ha høy tillit og derfor en sterk sosial kapital.

Av dette kan vi spørre: Vil et mer mangfoldig Norge, som vi nå lever i - det flerkulturelle, utfordre samfunnets sosiale kapital?

Vil samvirket i den trekanten som Putnam tegnet bli røkket - nemlig ved at verdigrunnlaget blir mindre enhetlig og mer mangfoldig - slik at tilliten dermed blir mindre, den sosiale kapitalen svekket - og dermed evnen til omstilling liksom?

670

Her ligger en utfordring for Norge - og en stor mulighet - og Stiklestad gir en rik klangbunn for denne avsluttende refleksjonen. Siste ukes terror kunne vekket opp lange tankerekker om dette, særlig fordi vi her er inne på sammenhenger drapsmannen selv opptok seg med - på sin måte - og som ganske mange andre også opptar seg med på liknende måter i skrift, men - skal vi si - ikke i terror.

675

Desto viktigere at vi tar debatten - åpent. At vi åpner for de som uttrykker frykt, ikke stenger dem inne, ikke gir næring til at de som har frykt føler flertallets eksklusjon.

680

Her er i alle fall min inngang til dette: Vi kan vanskelig være for eller mot et mer mangfoldig Norge. Et mangfoldig og sammensatt Norge er en realitet. Det har på sitt vis alltid vært slik, flerkulturelle ble vi virkelig tidlig på 1000-tallet. Og i dag i vår moderne tid er det en realitet i alle land, kanskje med unntak av Nord-Korea og det er knapt noe ideal.

685

Men hva skal være rettesnorene for å mestre mangfoldet? Og hvordan bevarer og styrker vi samfunnstilliten som premiss for å leve i - og med - konflikter?

Dette har vært viktig for debatten om integrering og inkludering. Og vi ser at det stadig kommer til overflaten; spørsmålet om hvilke verdier som gjelder hos oss, og om hva som er vår kulturarv.

690

695 Ser vi ikke det senest i noe av engasjementet fra dem som mener at dialog mellom religioner her ved Stiklestad ville være ensbetydende med å "ta fra dem" Stiklestad? Men hvem har antydnet at noen vil ta fra noe som helst? Om ikke det er frykten, ta fra folk frykt ved på åpne for dialog; dialog der vi kan forstå litt mer og anta litt mindre.

700

Jeg mener vi må tilbake til den lange fortellingen, helt fra Stiklestad 1030, for å se konturene av det vi kan kalle et felles verdigrunnlag i Norge. Den fortellingen er ikke spesifikk norsk, men den har utviklet seg innen en norsk ramme under påvirkning fra et vell av inntrykk utenfra, kontinuerlig.

705

Kong Olav hentet kristendommen fra Midtøsten, kirkevesenet fra blant annet England, Danmark og Frankrike, ideene som ledet til demokrati og universelle menneskerettigheter kom fra reformasjon, opplysningstid og revolusjoner i Europa, og på 1800-tallet utvandret hundretusener til USA og Canada og sendte impulser (og penger) derfra tilbake til Norge, og så videre.

710

Summen av alle disse strømmingene gjør at vi skal avvise verdirelativismen. Jeg har heller aldri funnet relevans i begrepet "multikulturalisme". Jeg mener vi trygt kan si at vårt moderne norske samfunn bygger på et norsk verdigrunnlag - et verdigrunnlag med lange røtter ut i verden om kring oss. Dette verdigrunnlaget bygger for meg på kjerneverdier knyttet til demokrati, rettsstat, universelle menneskerettigheter, likestilling og likeverd.

715

Jeg mener det rett og slett ikke er sant det som hevdes - at kjerneverdier vi verdsetter utvannes og relativiseres. Du kan ikke bo i Norge og si at jeg har en religion som gjør at jeg vil ha min egen domstol. Vi har rettsstat i Norge og loven er lik for alle. Du kan ikke bo i Norge og bestemme hvem datteren din skal gifte deg med fordi tvangsekteskap er forbudt ved lov i Norge. Og like sant, du kan ikke si at du ikke får den jobben fordi du heter Ali, fordi diskriminering er forbudt. De fleste følger både verdiene og lovene. Når de ikke følges er det en utfordring for oss alle. Vi kan ikke bare bygge Norge gjennom lovene, vi må også bygge gjennom normene.

720

725

Men når vi slår fast denne felles bunnplanken i det moderne Norge, så må vi samtidig strekke oss for å tåle et større mangfold - at mennesker kan tro på den guden de ønsker, spise den maten de liker, bære klær etter egen smak og

730

tradisjon. Monokultur er like dårlig inspirasjon som verdirelativ.

735 ***

Jeg tror vi her skal erkjenne: Vi er gode på likhet i vårt land, men dårligere til å anerkjenne annerledeshet.

740 Her må vi derfor strekke oss. Det kan bety mer konflikt, men må det være negativt?

Vi må ha som ambisjon å bevare den sosiale kapitalen og en høy tillit. Oppskriften, selv med større mangfold, tror jeg ligger i å sikre sterke
745 fellesskapsarenaer, der alle møtes, uavhengig av bakgrunn - i barnehage, skole, utdanning, arbeid - men også i det sivile samfunn - innen idrett, kultur, foreninger, fritid. Utfordringen med større mangfold er å gjøre arenaene virkelig felles - fordi mennesker ofte søker mot de som er dem like og knytter sterkere bånd der, fremfor å bygge broer og finne nøklene til det som virker mer
750 fremmed.

Det blir mer bonding - bånd mellom like - og mindre bridging, broer mellom ulike - slik forskere ville si det.

755 Samtidig er mangfoldet en stor ressurs for et samfunn som vårt, vendt mot en stor verden. I mangfoldet ligger potensialet til større kreativitet, fornyelse, muligheter.

Men jeg tror vi trenger en debatt om det moderne samfunnets konflikter. Står vi
760 i dem?

Det kan hende at vårt samfunn gjennom generasjonene - med likhet og jevn fremgang - har blitt unødig konfliktsky. En del interessekonflikter blir løst av samfunnets institusjoner og gjennom organiserte forhandlinger, som i
765 arbeidslivet. Det er bra, en styrke.

Men nå - med et større mangfold, og uvante konfliktlinjer - ser jeg at en reell fare er at vi fortier konfliktene, at vi dekker over dem. Mens vi i ytringsfrihetens navn heller bør få dem opp i lyset, ta debatten, se mangfold og meninger i åpent
770 lende, ikke i skyggefulle daler. Ruste oss for konflikter - som ikke nødvendigvis

er noe negativt.

775 Og i denne vendingen mot mer dialog, mer åpenhet om det som er konfliktfylt, mener jeg vi skal ta vare på en av fellesskapets viktigste reelle og symbolske verdier, nemlig evnen til å si "vi". Å omfattes av et "vi" er avgjørende for et menneskes trygghet, ja for den sosiale kapitalen som leder til tillit. Ikke det klamme, tyngende "vi". Men et "vi" som inkluderer oss rundt brede fellesnevnerne - og som samtidig anerkjenner at vi er forskjellige.

780 Når mangfoldet blir større må vi tåle et større "vi", fortsatt på et felles verdifundament, men stort og raust nok til at lovlydige borgere kan leve med plikter og rettigheter - og samtidig få være seg selv.

785 ***

Til slutt: Siden vi nær sagt er på religiøs grunn: I arbeidet med dette foredraget ble jeg minnet om at de jødiske rabbinernes lære mener at det å være religiøst uenig og håndtere dette, er noe kreativt og bringer en sak videre - ja, de ser det 790 som et sivilisasjonsfremskritt: Uenigheten i en konflikt må artikuleres for at man skulle komme videre, og en rabbiner som brant inne med sine synspunkter - ja, han var intet verdt.

795 Når jeg har gjort meg til talsmann for betydningen av dialog - til begeistring for avisenes karikaturtegnere - så er ikke det fordi jeg vil sky konfliktene. Det er stikk motsatt. Jeg vil ha fokus på hvordan vi i moderne samfunn kan gå inn i konfliktene - på en måte som bryter med hevnen og så langt som råd er unngår maktbruk og vold.

800 Jeg er ved den lange linjen fra 1030, da de første spede tegn på forsoning så dagens lys i det norske. Jeg vil tviholde på at dette i vår krevende, sammensatte og spennende samtid kan være bidrag til fortsatte sivilisasjonsfremskritt.

805 Det motsatte av dialog er monolog. Det gir bare bekreftelse, men ingen innsikt. Alternativet er vold og hevn.

Det har vi strevet med å arbeide oss vekk fra i over 1000 år. Respekt for arven fra Stiklestad bør være at vi fortsetter på den veien - den norske veien.

Takk for oppmerksomheten.

Kilde

www.regjeringen.no

815

Emner

1030, 22. juli, Dialog, Foredrag, Fred, Konflikt, Olav den hellige, Religion, Stiklestad

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/a-leve-i-konflikt>

820

825

830

835

840

845